

Ahol a part szakad

Papp Gábor Zsigmond: *Kettévált ország*

A dokumentumfilm bulvárosításában Papp Gábor Zsigmond a legjobb a mai Magyarországon. Igaz, nem sokan törekednek trónjának elbitorlására. Populáris filmjeit úgy hozza létre általában, hogy mások egykori felvételeit fűzi össze és ezek alá egy új, humoros narrációt kreál. Múltidézése így lesz több generáció számára is könnyen fogyasztható, filmjei többrétegűek lesznek, egyszerre érzékelheti bennük a néző az ismeretterjesztés szándékát, a nosztalgiát és a humort. Láttelelei a mából tekintenek a múltra. Ez Papp Gábor Zsigmond sikerének kulcsa. Ez a módszer pedig teammunkát feltételez, bár tény, hogy ennek ő az irányítója.

A Magyar retró, a Budapest retró, a Balaton retró vagy az egygel komolyabb hangvételű *A szovjet levelezőpajtás* mind mintha a szerző gyerekkorából üzenne. Egy mondhatni gondok nélküli jóléti társadalomból. Ahol valószínűleg nem csak a rendező és családja élt gyermeki felelőtlenséggel, hanem majd mindenki, aki otthon maradt, és nem volt túl nagyravágyó. Végül is, ha az állam vigyáz rád... Gyerekként kezelte Kádár apánk a társadalmat. Így lett a legtöbb gyerek is, az úttörő 12 pontjának megfelelően, szófogadó. Kádárból a hatvanas évek közepétől inkább nézett ki egy atyai mosoly, mint egy atyai pofon. Az 1966-ban született Papp Gábor Zsigmond mondhatni e kádári konszolidáció szülötte volt. Szatmárnémetiben született író-költő-rádiós szerkesztő édesapjához, Sumonyi Zoltánhoz hasonlóan ő is hasonló pályáíven kezdte, és ezeken túl több mint húsz éve készíti sajátos hangvételű dokumentumfilmeket.

Papp Gábor Zsigmond, aki korábban mintha a kádári idők iránti nosztalgia meglovaglását tűzte volna ki céljául, most ugratott egyet paripáján. Felhagyott a szépelgéssel, és úgy gondolta, hogy a dolgok közepébe tenyerel. Persze a módszertől azért nem távolodott el, mostani filmjében is számos archív felvételt és kellemes zenei aláfestést találunk. Ala-

nyai kortárs értelmiségiek, akik politikai és eszmei hovatarozásuk révén elvileg két külön, homogén csoportban képzelhetők el. Ennél jómagam azért cizelláltabban közelítenék meg valakit, de a megkérdezettek közéleti és filmes szereplésükkel vállalni látszanak azt, hogy őket bal- vagy jobboldali értelmiségieknek állítsa be az ember.

Papp Gábor Zsigmond igazából a jelen embereit hívja párbeszédre a múlt embereivel. A tíz baloldali és tíz jobboldali értelmiségi a rendszerváltó időkre és azok következményeire reflektál Papp filmjében. Archív felvételeken persze megjelennek a '90-es évek ideológiai irányítói is, akik politikai szerepekhez jutottak az új demokratikus rendszerben. Megjelenik Csurka, Torgyán, Szabad György, Göncz Árpád, és velük megjelenik mindaz, amiket ők képviseltek, persze olykor némi intézményi háttérrel. Ezekre reflektálnak a mostani megkérdezettek több-kevesebb sikerrel.

Papp Gábor Zsigmond a magyarokra oly jellemző széthúzás okait keresi filmjében. Na, azért nem a turáni átokig repít vissza, bár azt is megidézi egy-egy bevágott Csurka- vagy Torgyán-fej, hanem a Kádár utáni, a

rendszerátvitel utáni időkbe kalauzol el. A népi–urbánus vitáról sem beszél, csak érintőlegesen. A rendszerátvitelt Magyarország nulla évének tekinti, így próbálja múltidéző szembenézésre késztetni a megkérdezetteket, és a nézőt is személyesen.

Persze készült hasonló film már. A *Rendszerátvitel képekben (Magyarország 1988–1990)* és hasonlók meg-megpiszkáltak már a Pesty László-féle videófolyóirat anyagait, a *Fekete dobozt*, amely nem jelent mást, mint Pandóra szelencéjének nyitogatását. Varga Ágota *Aczél* című dokumentumfilmje is kétpólusú. Mint ahogy a Biszku Béláról készült *Bűn és büntetésről* is el lehetne vitatkozni, hogy mi bújhatott meg mögötte mint készítői indok. Készült már film kettészakadástól, mely nem cicózott, és címében is kimondta, amit gondolt, ez *A fideszes zsidó, avagy nemzeti érzés nélküli anya és a mediáció* címen futott, és mint tudjuk, Hajdú Eszternek ez a tíz éve készült alkotása az akkori politikai légkörből szípuzott.

De térjünk vissza a *Kettévált országhoz*. Hogy itt is vannak múltidéző felvételek – Aranykéz utcai robbantás, Fenyőgyilkosság, taxisblokádn –, az nem nagy kunszt. Ezek egy része ugyanis fent van a neten. Persze nem így összefűzve. Ezt meghagyjuk az alkotó érdemének, aki ezúttal is, mint általában, biztosra megy.

De az összefűzött képekhez most sem tartoznak komolyan vehető kérdések. Így persze a válaszok simán lehetnek nevetségesek. Már persze ha a néző a filmet képes könnyed humorral kezelni, és képes ezeken a sokat megért múltbéli értelmiségieken, értelmiségiekkel (és persze az újakkal, újakon) nevetni. A filmben megkérdezettek igyekeznek viselkedni azért, legalábbis magukhoz mérten. Nincsenek különösebb kiborulások – némi cinizmus vagy bűjtatott indulat fellelhető itt-ott, de az is úriemberekhez méltóan, határok között. Az amúgy szembeszökő, hogy a rendszerátvitel értelmiségiek között bőven akad olyan, akinek egy-egy akkori mondatát most úgy értékeljük, hogy kendőzetlen, de szalonképtelen.

Figyeltem közben a fesztiválvetítésre beszúfolódott közönséget. Egy részük harsányan kacagott, más részük épp akkor

összeszorított fogakkal búslakodott. Pont úgy, mint egykor a Cseh Tamás-koncerteken. Volt, aki tragikusan fogta fel a Bereményi-szövegeket, és volt, aki csak nevetett. De akár berzenkedtek, akár kacagtak a nézők, volt, hogy felváltva, és volt, hogy mindenki ugyanott, a film alaptézise és -hangulata, a közönség reakcióját is beleértve, nagyjából az volt, hogy az egész rendszerátvitelt nagyon „eltöltük”. Ebben az egyben nincs kettészakadva az ország. Ezt mindannyian jól tudjuk.

Tetszik, hogy a nézők fejében az archív felvételek szinte összekeverednek azzal, hogyan is vélekednek az akkori eseményekről a most megkérdezettek. (Például mintha Orbán Viktor harminc évvel ezelőtti mondataira Spiró most válaszolna.) Mint említettem, a filmben elvileg tíz jobb- és tíz baloldali értelmiségi kap helyet. Egész pontosan ez a lajstrom: Alföldi Róbert, Dörner György, Eperjes Károly, Fekete György, Fischer Ádám, Jankovics Marcell, Kerényi Imre, Koncz Zsuzsa, Konrád György, Máté Gábor, Medveczky Ádám, Mezey Katalin, Parti Nagy Lajos, Péterfy Gergely, Röhrig Géza, Sára Sándor, Spiró György, Szörényi Levente, Szócs Géza, Tarr Béla. Hogy miért épp őket választotta a rendező, nem tudom. Nyilván van, akit simán kicserélne a néző, de ez most Papp Gábor Zsigmond műve.

A film megnézése után állt be az egyesség. Nem közben. Után. Amikor mindenki kivár egy pillanatig, majd félszegen megkezdi a tapsot. Mert a

film nem volt unalmas, végignézve a történeteket azonban nem érezte úgy szinte senki, hogy nagyon tapsikolni volna kedve. Az apátia nyomult rá közben a közönségre. Egy tömény történelmi korszak áttekintését láttuk, ami talán a nézőben vet fel reflektív kérdéseket inkább, mint a filmbeli megkérdozettekben. Annyi kiviláglott, hogy ez a tíz-tíz ember már nemigen mérlegel, hiszen mind majd azt hiszi, hogy tudja az igazságot. Hál' istennek azért ült köztük pár

bölcs is. Akiknek reakciói, okfejtései szereztek néhány vidám és tiszta percet. Mindezek fényében, akiket nem taszítanak a közéleti kérdések, azoknak a filmet maximálisan ajánlom, minden hibája ellenére.

BERETVÁS GÁBOR